

ДОХОДИ ГРОМАДЯН ЯК ІНСТРУМЕНТ ЇХ ДОБРОБУТУ І ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Фурдичко Л.Є., Мартинюк Д.Я., Прокопчук В.В.

Національний університет «Львівська політехніка»

Стаття присвячена важливим факторам, які мають безпосередній вплив на доходи населення України. Зокрема, вказано на тісний зв'язок між заробітною платою, прибутком на змішаний дохід, доходом від власності, соціальними допомогам та загальними доходами громадян. Також вагоме значення на зміну динаміки доходів громадян має величина споживчого кошика та прожиткового мінімуму. В площині наших досліджень проаналізовано розподіл доходів між регіонами країни. Сформульовано пріоритетні завдання соціальної політики, які спрямовані на збільшення величини доходів населення, що, в свою чергу, зумовить зростання добробуту громадян України.

Ключові слова: доходи населення, добробут громадян, соціально-економічний розвиток, прожитковий мінімум, споживчий кошик, заробітна плата.

Постановка проблеми. Орієнтація України в євроінтеграційний простір зумовила поглиблення вивчення питання щодо забезпечення гідного рівня життя населення. Одним із найбільш вагомих факторів, які впливають на рівень соціальної забезпеченості громадян, є доходи населення, які потребують подальшого аналізу та дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів доходів населення присвятили свої праці такі вітчизняні науковці, як І. Кириленко, А. Лісовий, П. Саблук, П. Гайдучський та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний внесок українських та зарубіжних науковців до даної проблематики, та не зменшуючи цінності результатів їхніх досліджень, політика доходів населення потребує постійного аналізу, оцінки, визначення заходів для подолання наявних проблем в сфері соціально-економічного розвитку країни.

Метою статті є трактування доходу населення як передумови соціально-економічного розвитку країни, аналіз та структура загального доходу громадян в період 2010–2016 років в Україні.

Виклад основного матеріалу. Доходи населення – це сукупність грошових коштів та надходжень у натуральних вимірниках, які забезпечують розвиток фізичного, духовного, соціально-економічного та інтелектуального стану людини і задоволення її потреб. Джерелами формування цих доходів є заробітна плата, виплати із соціальних фондів, надходження від реалізації підприємницької діяльності, доходи від народного та особистого господарств [1]. Центральною ланкою системи державного регулювання соціально-економічних відносин є політика доходів. Доходи населення, джерела їх формування та використання визначають систему розподільчих відносин країни, рівень соціальної захищеності громадян та їх забезпеченість матеріальними та духовними благами.

Доходи різних категорій населення значно відрізняються за структурою, що впливають не тільки на рівень цих доходів, а й на стабільність їх отримання. Диференціація доходів зумовлюється такими факторами:

- статеві-вікова структура населення, які характеризують фізичні та ерудовані здібності особи стосовно працевлаштування та одержання доходу;

- зайнятість у власному бізнесі чи робота у інших фізичних або юридичних осіб;

- схильність до ризику.

Варто зазначити, що дані чинники є взаємозалежними і, безпосередньо, впливають на окремі складові доходу, які об'єднані в такі групи:

- 1) заробітна плата;

- 2) дохід від здійснення підприємницької діяльності, що залишається в користуванні власників капіталу;

- 3) дохід власника капіталу, що вкладений у основні засоби, цінні папери чи інші відповідні фонди;

- 4) доходи окремих суб'єктів за рахунок трансфертів з державного бюджету;

- 5) інші доходи (спадок, аліменти, гонорари) [2].

Як свідчить вітчизняна практика, зростання рівня життя населення не є основною метою державної політики в сучасній Україні. Адаже негативний вплив політичної, соціально-економічної ситуації в країні призвів до підвищення рівня бідності населення України. Неякісне харчування, дискримінація громадян при влаштуванні на роботу, несприятливе екологічне середовище спричиняє погіршення здоров'я, а в деяких випадках, тимчасова чи постійна втрата працездатності – все це є фактори, які негативно впливають на реалізацію фінансової політики України.

Для детальнішого висвітлення динаміки зміни доходів населення України, аналізуємо відповідні показники, такі як: заробітна плата, прибуток на змішаний дохід, дохід від власності, соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти за період 2010–2016 роки (табл. 1, рис. 1).

Згідно з даними Державної служби статистики України, аналіз доходів населення за 2010–2016 рр. вказує на тенденцію їх зростання. З таблиці 1 видно, що у 2016 році порівняно з 2015 роком, загальні доходи населення зросли на 13,3%. Найбільшу частку у структурі доходів займає заробітна плата, що складає 19,5% та 41,81% у 2015 та 2016 роках відповідно. Реальна заробітна плата у 2016 році в порівнянні з 2010 роком зросла на 45,16%. В загальному, доходи населення

Таблиця 1

Доходи населення України за 2010–2016 роки, млн. грн.

Роки	Заробітна плата	Прибуток на змішаний дохід	Доходи від власності	Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	Загальні доходи	Доходи у порівнянні з 2016 р., %
2010	459 153	161 214	56 958	423 690	1 101 015	54,98
2011	521 066	198 512	68 059	463 368	1 251 005	62,48
2012	593 213	212 420	74 620	526 944	1 407 197	70,28
2013	633 737	240 871	79 217	575 581	1 529 406	76,38
2014*	615 022	254 307	85 114	562 325	1 516 768	75,75
2015*	677 003	323 506	80 035	655 314	1 735 858	86,70
2016*	837 250	363 898	82 068	719 167	2 002 383	100,00

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

* – без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, м. Севастополя

ня України протягом 2010–2016 років зросли на 901 368 млн. грн. в грошовому еквіваленті та на 45,01% – у відсотковому. В період з 2010 до 2014 року спостерігалась тенденція до збільшення загального доходу населення. Проте у 2014 році відбувся спад рівня заробітної плати, соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, що, в свою чергу, призвели до зниження загального доходу. Де-юре, причинами цього були політичні та суспільні зміни в Україні, що відбулися в цих роках і зумовили підвищення рівня інфляції та настання періоду затяжної кризи в країні.

В Україні виокремились лише 2 класи – дуже багаті та дуже бідні. Середній клас практично відсутній, в порівнянні до країн Європи та Америки, де частка середнього класу займає більше половини в структурі доходів населення. За оцінками статистичних видань, доходи десяти найбагатших українців з врахуванням тіньового сектору економіки, перевищують у 40 разів доходи 10% найбідніших груп населення [4]. За даними ООН близько 80% українців живуть за межею бідності, а за версією американського ділового видання Bloomberg, Україна в 2017 році, входить в десятку найбідніших країн світу [5]. Проведення економічних реформ, завданням яких було підвищити рівень життя громадян України до європейських стандартів, призвело до значного падіння рівня соціального забезпечення населення та зменшення соціальних гарантій.

На нашу думку, в сучасному етапі переходу України до ринкової економіки відсутній механізм чіткого розподілу і перерозподілу доходів, в той час як в розвинених країнах світу активна політика, щодо регулювання доходів, є важливим етапом в управлінні соціально-економічною сферою країни.

Оскільки в Україні протягом останніх п'яти років поширена загострена соціально-економічна ситуація, і, як наслідок, відбувається збідніння нації та зростання величини нерівності доходів населення. Частка населення із доходами, нижчими від законодавчо закріпленого прожиткового мінімуму, у січні-вересні 2016 року становила 5%, приблизно 2 млн. осіб [3]. Мінімальний споживчий кошик, тобто прожитковий мінімум, ви-

Рис. 1. Динаміка зростання доходів населення України за 2010–2016 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [6]

значається як вартість набору товарів і послуг мінімально необхідних для задоволення потреб у харчуванні на рівні фізіологічно мінімальних норм споживання, а також мінімальних потреб в непродовольчих послуг.

За рішенням уряду України, склад споживчого кошика на одну особу на місяць становить: яловичина – 1,33 кг; м'ясо курки – 1,17 кг; свинина – 0,67 кг; яйця – 18 3 штуки (в середньому); риба – 0,5 кг; молоко – 5 л; картопля – 7,92 кг; хліб пшеничний – 5,17 кг; крупа рисова – 0,21 кг; борошно пшеничне – 0,78 кг; олія соняшникова – 0,59 л [6]. Зробивши аналіз кількості цих продуктів, можемо сказати, що такий стан продуктового набору споживчого кошика може відповідати країнам третього світу, де немає умов щодо забезпечення людини необхідними продуктами. Україна, як найбільша країна Європи, має найкраще геополітичне положення та велику кількість природних ресурсів, повинна очолювати рейтинг забезпечення людини першочерговими продуктами своїх громадян для їх розвитку.

Розглянемо споживчий кошик громадянина щодо придбання промислових товарів першої необхідності (табл. 2).

Варто зазначити, що в споживчому кошику українця лише 250 позицій, тоді як у країнах Європи та Америки їхня кількість є значно більшою:

Таблиця 2
Споживчий кошик українця
з придбання товарів на 2017р.

Склад споживчого кошику	Кількість, шт.	Років використання
Шафа для одягу	1	25
Стілець	1	15
Ліжко	1	25
Стіл письмовий	1	25
Набір для кухні	1	25
Телефон	1	25
Тарілки	2	3
Ніж	1	10
Виделки	2	10
Ложки	2	10
Холодильник	1	15

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

у Німеччині – 700 одиниць, у США та Франції – 305, у Швейцарії – 1046 [7]. Як бачимо, доходи населення дозволяють українцям забезпечити себе мінімальним набором товарів, проте постає питання: «Чи задовольняє він потреби населення в повному обсязі?». Будь-яка зміни споживчого кошику призводить до автоматичного підвищення розмірів мінімальних соціальних стандартів. Підвищення прожиткового мінімуму означає, що

треба змінювати бюджет і виділяти додаткові кошти на соціальний захист населення.

Відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 р. № 2246-VIII визначено величину прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць з 1 січня 2018 року – 1700 грн., з 1 липня – 1777 грн., з 1 грудня – 1853 грн. Дана вартісна величина розраховується також диференційовано залежно від вікової категорії або від соціально та демографічної групи населення [8]:

– дітей віком до 6 років: з 1 січня 2018 року – 1492 грн., з 1 липня – 1559 грн., з 1 грудня – 1626 грн.;

– дітей віком від 6 до 18 років: з 1 січня 2018 року – 1860 грн., з 1 липня – 1944 грн., з 1 грудня – 2027 грн.;

– працездатних осіб: з 1 січня 2018 року – 1762 грн., з 1 липня – 1841 грн., з 1 грудня – 1921 грн.;

– осіб, які втратили працездатність: з 1 січня 2018 року – 1373 грн., з 1 липня – 1435 грн., з 1 грудня – 1497 грн.

За статистичними дослідженнями Міністерства соціальної політики у 2018 р., відповідно до встановлених споживчих цін, середній показник прожиткового мінімуму в Україні повинен дорівнювати 2980 грн. 45 коп., а з урахуванням обов'язкових платежів (зокрема за комунальні послуги, послуги зв'язку та транспорту) –

Таблиця 3
Динаміка доходів населення України за 2010-2016 роки по регіонах у млн. грн.

	Дохід						
	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*
Автономна Республіка Крим	39393	45562	51759	57324	-	-	-
області:							
Вінницька	33602	38990	44265	46157	49418	59646	69654
Волинська	19137	22584	25741	26907	27986	33250	39359
Дніпропетровська	88922	101868	118823	124594	136810	163262	184138
Донецька	118223	135599	158003	166366	142745	114108	111547
Житомирська	26124	30069	34110	34947	36814	44068	51920
Закарпатська	20841	24446	28028	29102	29988	36173	42235
Запорізька	45779	52272	59191	62671	68327	80308	94116
Івано-Франківська	26504	31224	36186	37310	37848	46019	54492
Київська	42732	48990	55941	58894	63342	74798	87937
Кіровоградська	20213	23443	27129	27695	28901	34576	40427
Луганська	51338	58619	67025	71485	56233	42454	38022
Львівська	54838	63602	72828	75762	79378	95690	112697
Миколаївська	26034	29800	33907	35125	36373	43320	50726
Одеська	52924	61435	74129	28285	80438	98819	115025
Полтавська	34462	39299	44835	43984	49928	59461	69789
Рівненська	22362	26144	29557	31811	33314	39399	45716
Сумська	24918	28347	32415	33469	35375	43423	50951
Тернопільська	19587	22712	26102	26345	26892	32975	38727
Харківська	67102	77316	88352	91333	95897	114601	131681
Херсонська	20978	24096	27221	29489	30077	37296	42707
Хмельницька	26987	31336	35458	36770	38853	47619	55542
Черкаська	26194	29646	33484	35024	36694	43717	51710
Чернівецька	16114	18682	21012	22408	22941	27557	32397
Чернігівська	23179	26277	29654	30393	31998	37961	44283
м. Київ	143903	164057	1994436	218747	240198	285358	333927
м. Севастополь	8785	11973	11973	13336	-	-	-

Джерело: [3]

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

3418 грн. 98 коп. [9]. Отже, бачимо, що законодавчо встановлений і фактичний прожитковий мінімум відрізняються більше ніж у півтора рази.

Доходи громадян України досить суттєво відрізняються по регіонах, найбільші доходи у містах з промисловою спеціалізацією, продукція яких спрямовується на експорт; найбідніші регіони характеризуються не лише низькою часткою промислового сектору, а й тим, що переважаючі галузі економіки перебувають у кризовому стані через низьку конкурентоспроможність їх продукції. Розглянемо динаміку доходів населення України по регіонах на період 2010–2016 роки (табл. 3).

Доходи громадян України за регіонами у 2016 році можна розподілити на три групи. До першої групи віднесено області, в яких частка доходів у структурі загальних доходів населення становить менше 4%: Вінницька (3,5%), Волинська (1,98%), Житомирська (2,61%), Закарпатська (2,12%), Івано-Франківська (2,74%), Кіровоградська (2,03%), Луганська (1,91%), Миколаївська (2,55%), Полтавська (3,51%), Рівненська (2,3%), Сумська (2,56%), Тернопільська (1,95%), Херсонська (2,15%), Хмельницька (2,79%), Черкаська (2,6%), Чернівецька (1,63%) та Чернігівська (2,23%). До другої групи належать області із часткою, яка знаходиться в межах 4–8%. Це – Донецька (5,61%), Запорізька (4,73%), Київська (4,42%), Львівська (5,66%), Одеська (5,78%) та Харківська (6,62%). Третю групу сформували найбільш економічно розвинуті регіони з часткою понад 8%, а саме: Дніпропетровська (9,25%) та м. Київ (16,78%).

Оскільки регіони країни суттєво відрізняються між собою за рівнем економічного та соціально-культурного розвитку, рівнем середньої заробітної плати, доходів місцевих бюджетів від податкових і неподаткових надходжень, то необхідно подолати надмірну диференціацію доходів для вирівнювання часток різних областей у загальній структурі доходів.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи все вищесказане, можемо визнати, що сьогодні в Україні є проблеми, які потребують термінових змін державного втручання для підвищення рівня добробуту населення шляхом створення системи інструментів регулювання соціально-економічних процесів та ефективного розвитку країни. Збільшення рівня бідності та нерівномірності у суспільстві, у першу чергу, пов'язані із незбалансованим розподілом доходів від соціально-економічного зростання, низьким рівнем оплати праці, великою часткою тіньової економіки та недосконалим законодавством у сфері соціальної політики. Саме тому, для розв'язання проблеми структури доходів населення як на регіональному, так і на державному рівнях, необхідно провести дієві заходи, зокрема, створення робочих місць, підвищення рівня оплати праці, зменшення частки соціальних виплат у структурі доходів населення, стимулювати населення до праці та одержання прибутку тощо. Також, варто зазначити, що для подолання диференціації населення слід провести грамотну економічну та соціальну політику, зокрема здійснити реальну статистичну оцінку нерівності у доходах, адже офіційна оцінка не в повному обсязі висвітлює фактичний стан економіки країни.

Список літератури:

1. Васильченко В.С. Управління трудовим потенціалом [навчальний посібник] / [В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб]. – К.: КНЕУ, 2005. – 403 с.
2. Карпенко Н.В. Розбалансованість у сфері доходів населення: регіональний аспект / Н.В. Карпенко // Трансформація соціально-трудова сфера: сучасні виклики, тенденції, доміанти інноваційного розвитку [Електронний ресурс]: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Київ: КНЕУ, 2015. – С. 30–33. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/11426>.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Україна: час вибору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.old.razumkov.org.ua/upload/Brochure_EU-CU-7-2015.pdf.
5. ООН: Близько 60% українців живуть за межею бідності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/03/30/7139761/>.
6. Кабінет Міністрів України постанова від 11 жовтня 2016 р. № 780 м. Київ. – «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» бідності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF/page1>.
7. Аналітичний портал «Слово і діло»: Курс на виживання: близько 80% українців живуть за межею бідності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2016/04/08/kolonka/aleksandr-radchuk/suspilstvo/kurs-navyzyvannya-blyzko-80-ukrayinciv-zhyvut-za-mezheyu-bidnosti>.
8. Закон України «Про державний бюджет України на 2018 рік» від 07.12.2017 р. №2246-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.
9. Журнал «Сьогодні»: Прожитковий мінімум в Україні може зрости вдвічі: як вважають зараз і що хочуть поміняти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/prozhitochnyu-minimum-dolzhen-vyrasti-vdvoe-1094072.html>.

Фурдычко Л.Е., Мартынюк Д.Я., Прокопчук В.В.
Национальный университет «Львовская политехника»

ДОХОДЫ ГРАЖДАН КАК ИНСТРУМЕНТ ИХ БЛАГОПОЛУЧИЯ И ЭФФЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

Аннотация

Статья посвящена важным факторам, которые оказывают непосредственное влияние на доходы населения Украины. В частности, указано на тесную связь между заработной платой, прибылью на смешанный доход, доходом от собственности, социальными пособиями и общими доходами граждан. Также большое значение на изменение динамики доходов имеет величина потребительской корзины и прожиточного минимума. В плоскости наших исследований проанализированы распределение доходов между регионами страны. Сформулированы приоритетные задачи социальной политики, направленных на увеличение величины доходов населения, что, в свою очередь, приведет к росту благополучия граждан Украины.

Ключевые слова: доходы населения, благополучия граждан, социально-экономическое развитие, прожиточный минимум, потребительская корзина, заработная плата.

Furdichko L.E., Martyniuk D.Ya., Prokopchuk V.V.
National University «Lviv Polytechnic»

CITIZENS' INCOME AS AN INSTRUMENT FOR THEIR WELFARE AND EFFICIENT DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Summary

The article is devoted to important factors that have a direct impact on the incomes of the population of Ukraine. In particular, it is indicated by the close link between wages, profits on mixed income, income from property, social assistance and total incomes of citizens. Also, the importance of changing the dynamics of incomes of citizens has the value of the consumer basket and subsistence level. In the area of our research, the distribution of income between the regions of the country is analyzed. The priority tasks of social policy are formulated and aimed at increasing the size of incomes of the population, which, in turn, will lead to the growth of the welfare of Ukrainian citizens.

Keywords: incomes of the population, welfare of citizens, social and economic development, subsistence level, consumer basket, wages.